

*До спеціалізованої вченої ради Д 26.236.02
в Інституті держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

01001, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Денисова С.Ф., – на дисертацію Ахмедова Вусала Алігісмаат огли
«Протидія злочинам проти правосуддя за кримінальним законодавством
Азербайджанської Республіки та України», подану на здобуття наукового
ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне
право та кримінологія; кримінально-виконавче право**

Оцінюючи матеріали дисертації та автореферату В.А. Ахмедова, а також ознайомлення з його публікаціями, можна констатувати, що автором проведено науковий аналіз теми, актуальної в теоретичному та прикладному плані, виділено новизну опрацьованих питань, сформульовано висновки й пропозиції, що виносяться на захист. Таким чином, дисертант досягнув поставлених перед собою цілей, роботу виконав на належному науковому рівні. Такий загальний попередній висновок підтверджується за основними параметрами, які висуваються до докторських дисертацій означеної наукової спеціальності.

Актуальність теми дослідження. Актуальність рецензованої дисертації полягає, перш за все, в тому що вона присвячена одній з найбільших науково-практичних проблем теорії та практики кримінального права, а саме: засадам кримінально-правової охорони правосуддя в Азербайджанській Республіці та Україні. Нагальна потреба протидії злочинності у сфері правосуддя в обох державах викликає необхідність комплексного дослідження феномену правосуддя як об'єкта кримінально-правової охорони, сукупності детермінант злочинів проти правосуддя, обґрунтування мети і форм покарання за злочини цієї категорії, а також потенційних векторів державної політики з протидії злочинності проти правосуддя.

Не зважаючи на велику кількість наукових досліджень правова природа правосуддя і досі залишається дискусійним питанням. Сьогодні не існує єдиної науково обґрунтованої позиції щодо сутності правосуддя як правового феномена. Не сформульоване єдине наукове бачення і стосовно правосуддя як об'єкта кримінально-правової охорони.

Необхідною передумовою удосконалення процесу реалізації кримінальних, процесуальних, криміналістичних, оперативно-розшукових та інших організаційно-правових заходів, спрямованих на попередження злочинів проти правосуддя, є його наукове обґрунтування.

Значимість правосуддя у процесі функціонування сучасного громадянського суспільства та необхідність його належного правового захисту

від протиправних посягань обумовлює численні наукові дослідження з цієї проблеми. Науковцями ґрунтовно вивчається правова природа правосуддя як об'єкта злочинних посягань, кримінологічні характеристики осіб, які вчиняють злочини проти правосуддя, досліджуються можливі критерії класифікації злочинів цієї категорії. Проведення цих досліджень є необхідним, перш за все, для розробки системи методів і заходів протидії і профілактики злочинів проти правосуддя, а також законодавчого закріплення справедливих і достатніх видів кримінального покарання за їх вчинення.

Окремі аспекти злочинності у сфері правосуддя, її детермінації та шляхів попереджувальної діяльності висвітлювали такі представники вітчизняної кримінології та кримінального права, як А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, О.М. Костенко, О. М. Литвинов, В.Ф. Оболенцев та інші. Серед азербайджанських науковців, які досліджували проблеми протидії злочинам проти правосуддя, слід згадати І.Б. Агаєва, Х.Д. Алікперова, С.А. Велієва, М. Демірлі, Г.Б. Магомедова, М.Х. Мустафаєва, М.А. Ражабова, І.М. Рагімова, Ш.Т. Самедову та інших. Порівняльне дослідження засад кримінально-правової охорони правосуддя в Азербайджанській Республіці та Україні наразі відсутнє.

Отже, розроблений В.А. Ахмедовим методологічний підхід до розв'язання науково-прикладної проблеми протидії злочинам проти правосуддя за кримінальним законодавством Азербайджанської Республіки та Україні, авторські рекомендації та пропозиції є корисними та своєчасними, а вибір дисертантом теми дослідження є виправданим та зумовлений її актуальністю та вагомим практичним значенням.

Теоретичну основу дисертації становлять достатня кількість (475 найменувань) джерел, серед них: монографії, колективні праці, дисертації, автореферати дисертацій, збірники статей, наукові статті, нормативно-правові акти.

Метою дослідження є розробка науково-теоретичних засад кримінально-правової охорони правосуддя від незаконних посягань в Азербайджанській Республіці та Україні та кримінально-правових засад протидії злочинам проти правосуддя в обох державах.

Для досягнення поставленої мети дисертантом були правильно сформульовані та послідовно вирішені **завдання**, а саме: здійснити концептуальний аналіз соціально-правової природи злочинів проти правосуддя в Азербайджанській Республіці та в Україні; розкрити поняття правосуддя як соціально-правового феномена, проаналізувати проблеми теорії та сучасні доктринальні підходи; узагальнити стан наукових досліджень проблем запобігання та протидії злочинам проти правосуддя; встановити сутність кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя в Азербайджанській Республіці та в Україні в історичній ретроспективі; охарактеризувати злочини проти правосуддя як інститут кримінального права в Азербайджанській Республіці та в Україні; розробити класифікацію злочинів проти правосуддя; визначити структуру і особливості норм законодавства Азербайджанської Республіки та України щодо відповідальності за злочини

проти правосуддя; дослідити теоретико-правові питання покарання за злочини проти правосуддя; узагальнити теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової протидії злочинам проти правосуддя; дослідити досвід Азербайджанської Республіки та України з практики кримінально-правової протидії злочинам проти правосуддя; надати характеристику кримінально-правовій протидії окремим видам злочинів проти правосуддя; сформуувати систему наукового знання про фундаментальні основи та стратегічні напрями кримінально-правової політики щодо протидії злочинам проти правосуддя.

Об'єкт та предмет визначені правильно та співвідносяться з метою і завданнями дослідження, про що свідчить подана робота. *Об'єктом дослідження* є порядок суспільних відносин у сфері кримінально-правової охорони правосуддя. *Предмет дослідження* – протидія злочинам проти правосуддя за кримінальним законодавством Азербайджанської Республіки та України.

Дисертаційна праця В.А. Ахмедова спирається на *методологічну базу*, яка, переважно, застосовувалась цілком коректно. *Методологічною основою* дисертаційної роботи є основні положення теорії пізнання. Відповідно до мети та завдань дослідження обрані методи утворюють трирівневу систему прийомів і способів пізнання. При написанні дисертації застосовано такі наукові підходи та методи дослідження: логіко-догматичний, системний, компаративістський, історичний, а також методи структурно-функціонального і системного аналізу та інші.

Емпірична база дослідження. Автором використано результати вивчення та аналізу рішень Європейського суду з прав людини, в яких судові рішення у справі вважаються складовою частиною судового розгляду, а обов'язковість виконання судових рішень розглядається як невід'ємна частина гарантованого права особи на справедливий суд. Аналіз рішень ЄСПЛ допоміг глибше проаналізувати групу злочинів проти правосуддя, які посягають на невідворотність юридичної відповідальності. Серед рішень ЄСПЛ, які використовувалися при дослідженні, слід виділити такі: «Шмалько проти України» від 20 липня 2004 року; «Агрокомплекс» проти України» від 6 вересня 2011 року; «Горнсбі проти Греції» від 19 березня 1997 року; «Імобільяре Саффі» проти Італії» від 28 липня 1999 року; «Півень проти України» від 29 червня 2004 року; «Сокур проти України» від 26.04.2005 року та інші.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дисертаційної праці В.А. Ахмедова видаються обґрунтованими, оскільки в роботі, комплексно досліджується широкий спектр проблем, пов'язаних з розробленням цілісного доктринального підходу до кримінально-правової охорони правосуддя від незаконних посягань в Азербайджанській Республіці та Україні та кримінально-правових засад протидії злочинам проти правосуддя в обох державах.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують в

тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, до кінця не розробленими в науці і перспективними для дослідження.

Дослідження виконано у межах таких тем науково-дослідної роботи відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України «Проблеми підвищення ефективності кримінальної юстиції України» (2017 р. – 2019 р., номер державної реєстрації 0117U002703); «Проблеми модернізації теорії і практики протидії злочинності в Україні» (2020 р. – 2022 р., номер державної реєстрації 0119U103017).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України (протокол № 3 від 27.03 2018 р.) та уточнена (протокол № 2 від 13.02 2020 р.).

Обґрунтованими з точки зору вимог до наукового дослідження такого рівня виглядають завдання дослідження, методологія і методика роботи, її науковий інструментарій. Зібраний теоретичний та емпіричний матеріал аналізується з використанням різноманітних методів наукового пошуку. Застосована автором методологія дослідження теми дисертації є традиційною для науки кримінального права та кримінології. Вона достатньо опрацьована на науковому рівні. Дисертація базується на комплексному, системному підході, характеризується належним рівнем наукових узагальнень.

Зміст і аргументація авторських понять видаються повними і обґрунтованими. Хоча, як убачається, вони не позбавлені і певних суперечностей, про що буде зазначено окремо.

Обґрунтовано виглядає «трирівневий» методологічний підхід до аналізу протидія злочинам проти правосуддя за кримінальним законодавством Азербайджанської Республіки та України.

Ці та інші показники свідчать про добросовісну, комплексну, теоретично і практично значущу роботу.

Належною є *нормативна* база рецензованого дослідження, яку становить Конституція України, Кримінальний, Кримінальний процесуальний кодекси України та Азербайджанської Республіки, міжнародно-правові та інші акти.

Структура дисертаційної праці є загалом логічно побудованою. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатку. Загальний обсяг дисертації становить 433 сторінки, з яких список використаних джерел – на 49 сторінках (475 найменування), додаток на 3-х сторінках.

У *Розділі 1* «Концептуальний аналіз соціально-правової природи злочинів проти правосуддя в Азербайджанській Республіці та в Україні» розглянуто сутність правосуддя як правового феномена; проаналізовано ключові наукові праці з питань, які становлять предмет дослідження і простежено генезу розвитку відповідного аспекту; сформульовано тезу про те, що історичне дослідження кримінального законодавства дозволяє простежити формування єдиної лінії політики кримінальної охорони правосуддя в державі.

Дисертант у *розділі 2* «Злочини проти правосуддя як інститут кримінального права в Азербайджанській Республіці та в Україні» доводить

важливість класифікації за родовим об'єктом злочину та обґрунтовується власне бачення щодо такого об'єкта; зосереджує увагу на системному аналізі азербайджанського законодавства, а також аналізі спільних та відмінних його рис порівняно із українським законодавством; зроблено висновок про те, що законодавці Азербайджанської Республіки та України по-різному підходять до формулювання мети покарання.

У *третьому розділі* «Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової протидії злочинам проти правосуддя» роботи стверджується, що причини латентності злочинів проти правосуддя істотно відрізняються від інших видів злочинів. З'ясовано, що кримінологічний аналіз проблем злочинності проти правосуддя порівняно з аналізом загальнокримінальної злочинності є надзвичайно складним через багатofакторну структуру детермінації цих злочинів. Констатовано, що однією з вживаних причин латентності злочинів проти правосуддя є існування принципу корпоративної солідарності юристів, які переважно виступають суб'єктами злочинів проти правосуддя. Проаналізовано підходи до понять «протидія», «боротьба» та «попередження» у кримінологічній науці. Підтримано підхід, відповідно до якого найбільш вдалим є термін «попередження» та запропоновано окремі заходи попередження злочинів проти правосуддя. Додатково обґрунтовано тезу про те, що якщо в доктрині кримінального права проблемам вдосконалення диспозицій норм, які передбачають відповідальність за злочини проти правосуддя, кваліфікуючим ознакам приділялася належна увага, то питання пеналізації і депеналізації, тобто встановлення характеру караності криміналізованих діянь, як в законі, так і в судовій практиці, як складової частини кримінально-правової політики, залишаються практично недослідженими.

Таким чином, структурні частини дисертаційної роботи В.А. Ахмедова внутрішньо пов'язані між собою і становлять органічну єдність.

Наукові здобутки В.А. Ахмедова **достатньо апробовані**. Основні результати наукових пошуків автора оприлюднено ним у виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах та семінарах. Також основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані за результатами дисертаційної роботи, відображені у наукових публікаціях, серед яких: 1 монографія, 16 статей, опублікованих у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, 7 статей у наукових періодичних виданнях інших держав, 6 – тези доповідей на науково-практичних та науково-теоретичних конференціях.

Винесені автором на захист концептуальні положення, висновки, рекомендації загалом, попри дискусійність окремих з них, мають наукову цінність, є новими або такими, що наділені істотними ознаками новизни. Серед них, зокрема, такі. *Вперше*: сформульована концепція криміналізації злочинів проти правосуддя, підґрунтям якої є необхідність кримінально-правової охорони правосуддя – визначеної законодавством діяльності по забезпеченню правопорядку, що полягає у вирішенні спорів і розв'язанні суспільних конфліктів шляхом законного і справедливого рішення у

конституційному, цивільному, господарському, адміністративному і кримінальному судочинстві, постановленого судом за участю осіб, діяльність яких сприяє зібранню належних і допустимих доказів стосовно обставин справи; на підставі вивчення генезису кримінально-правових норм з охорони правосуддя в Азербайджанській Республіці та Україні від найдавніших часів до сучасності, а також порівняльно-правового аналізу вказаних норм, обґрунтовано необхідність взаємного запозичення позитивного досвіду кримінально-правової охорони правосуддя від злочинних посягань, зокрема, щодо криміналізації неповаги до суду (досвід Азербайджанської Республіки) та порушення права на правову допомогу та захист (досвід України); виявлені відмінні підходи законодавців Азербайджанської Республіки та України до встановлення кримінальної відповідальності за перешкоджання та протидію діяльності зі здійснення правосуддя; запропонована класифікація складів злочинів проти правосуддя, які передбачені у Кримінальному кодексі Азербайджанської Республіки, за критерієм видового (групового) об'єкта, в результаті чого виокремлені групи злочинів, які посягають на: конституційні засади діяльності органів досудового слідства, дізнання, прокуратури та суду; відносини, що забезпечують одержання достовірних доказів та істинних висновків у справі; відносини, які забезпечують належне виконання рішень, вироків, ухвал, постанов суду і призначеного покарання та інше; класифіковано злочини проти правосуддя, визначені Кримінальним кодексом Азербайджанської Республіки, залежно від характеру і ступеня суспільної небезпеки діяння, та встановлено, що криміналізація злочинних діянь проти правосуддя має відповідати, зокрема, таким принципам як: принципи суспільної небезпечності діяння; кримінально-політичної адекватності; конституційної адекватності, системно-правової несуперечливості криміналізації конкретного діяння; визначеності і єдності термінології.

Запропонована класифікація злочинів проти правосуддя на підставі ознак видового об'єкту, в якому відображені завдання і цілі правосуддя в його широкому розумінні як об'єкта кримінально-правової охорони. За цим критерієм виокремлюються групи злочинів, що посягають на суспільні відносини: зі створення необхідних умов здійснення правосуддя; із процесуально регламентованого здійснення правосуддя судом; із забезпечення реалізації права особи на правову допомогу; із забезпечення встановлення істини у справі та ухвалення справедливого рішення; з реалізації принципу невідворотності юридичної відповідальності; на підставі концепції криміналізації злочинів проти правосуддя, виходячи з важливості реалізації принципів рівності сторін перед законом і судом, змагальності сторін і необхідності встановлення істини у справі, обґрунтована доцільність криміналізації неповаги до суду, під якою розуміється цинічна образа та/або приниження честі і гідності учасників судового процесу, та запропоновано відповідні доповнення до розділу XVIII Особливої частини Кримінального кодексу України; доведено, що криміналізація порушення права на правову допомогу та захист в Азербайджанській Республіці відповідає концепції криміналізації злочинів проти правосуддя, зокрема, принципам суспільної

небезпечності діяння, конституційної адекватності, системно-правової несуперечливості криміналізації конкретного діяння, визначеності і єдності термінології, та сформульовано відповідні доповнення до Глави 32 Особливої частини Кримінального кодексу Азербайджанської Республіки; з урахуванням концепції криміналізації злочинів проти правосуддя запропоновано проєктувати нову редакцію ст. 375 Кримінального кодексу України, визнаної неконституційною рішенням Конституційного Суду України від 11.06.2020 №7-р/2020, виходячи з того, що поняття «неправосудний», яке має використовуватися у ст. 375 КК України щодо постановленого суддею вироку, рішення, ухвали або постанови, слід тлумачити на основі критеріїв, зазначених у процесуальних кодексах (наприклад, у ст. 409 і ст. 438 Кримінального процесуального кодексу України, які передбачають підстави скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції та підстави для скасування або зміни судового рішення судом касаційної інстанції).

Завдяки проведеному В.А. Ахмедовим дослідженню *удосконалено*: підходи до розуміння правосуддя як об'єкта кримінально-правової охорони у «широкому» та «вузькому» значеннях, зокрема, зроблено висновок про обґрунтованість застосування «широкого» значення як підґрунтя концепції криміналізації злочинів проти правосуддя. Правосуддя, яке покликане охороняти та захищати інтереси і права людини та юридичних осіб від протиправних посягань, саме може стати, у випадку скоєння злочину проти нього, об'єктом кримінально-правової охорони, тому розуміння правосуддя як об'єкта кримінально-правової охорони є більш широким, ніж розуміння правосуддя як специфічного виду державної діяльності, яка здійснюється судом при розгляді певних категорій справ. Поняття родового об'єкта злочинів проти правосуддя, під яким пропонується розуміти порядок суспільних відносин, які забезпечують виконання завдань і досягнення цілей правосуддя, зокрема, ухвалення законного і справедливого рішення і його виконання шляхом реалізації процесуальних і позапроцесуальних функцій органами судової влади, а також органами і особами, діяльність яких сприяє здійсненню правосуддя, і його значення для забезпечення ефективності кримінально-правової охорони правосуддя. Дефініцію терміну «фальсифікація доказів», під якою пропонується розуміти свідоме штучне створення або підроблення, викривлення або зміна форми, вигляду, змісту письмових, речових та електронних доказів, що призводить до невірної сприйняття судом та іншими учасниками процесу обставин, встановлення яких має значення для справи, унеможлиблює встановити істину у справі і ухвалити справедливе судові рішення.

Не можна не відмітити, що у роботі *дістали подальшого розвитку*: положення про однаковий негативний вплив недостатньої визначеності категорій правосуддя і судочинства та їхнього співвідношення у чинному законодавстві Азербайджанської Республіки і України на ефективність протидії злочинам проти правосуддя; систематизація функцій правосуддя, які обумовлюють його місце у громадянському суспільстві, що забезпечило більш детальне розкриття сутності правової природи правосуддя як об'єкта кримінально-правової охорони; ознаки окремих злочинів, кримінально-правова

регламентація яких за законодавством Азербайджанської Республіки та України не співпадає, зокрема, відмови від давання показань свідками і потерпілими, фальсифікації доказів, неповаги до суду, втручання в законну діяльність захисника у кримінальному процесі; обґрунтування суспільної небезпеки деяких злочинних посягань на правосуддя, зокрема тих, які за законодавствами Азербайджанської Республіки та України мають відмінності у регулюванні: незаконне звільнення особи від кримінальної відповідальності, притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності слідчим, прокурором чи іншою уповноваженою на те законом особою, приховування злочину; класифікація злочинів проти правосуддя, за критеріями загального, родового, безпосереднього та видового об'єктів, за суб'єктивним критерієм, а також за ступенем їх тяжкості; учення про елементи складу злочинів, зокрема, щодо злочинів проти правосуддя за законодавством Азербайджанської Республіки і України, які характеризуються двооб'єктністю та поліоб'єктністю, формою дії (рідше - бездіяльності), формальністю складів, умисністю; мета, принципи і засади призначення покарання за злочини проти правосуддя за кримінальним законодавством Азербайджанської Республіки і України, а також співвідношення між справедливістю та індивідуалізацією покарання; наукове знання про криміногенні фактори, які виступають як причини і умови злочинів проти правосуддя, зокрема: соціально-економічні, політико-ідеологічні, соціально-психологічні, правові, організаційно-управлінські і фактори, пов'язані з правоохоронною і правозастосовною діяльністю.

Як зазначалось раніше, теоретичний та емпіричний матеріал аналізується з використанням різноманітних методів наукового пошуку. Репрезентована методологія дослідження є підтвердженням достовірності наукових положень, висновків і результатів, викладених у дисертації.

Як належить для досліджень фундаментального плану, у роботі представлені і напрямки подальших досліджень, поставлені проблемні питання, котрі повинні бути згодом вирішені.

Названі вище положення та висновки і рекомендації мають **практичну значущість**. Вони використовуються та можуть бути використані:

у навчальному процесі та науковій сфері – для подальшого розроблення наукових проблем злочинності проти правосуддя, удосконалення стратегій протидії їй, при написанні монографій, підручників, посібників, а також при викладанні курсів «Кримінологія», «Кримінальне право» та похідних від них спеціальних курсів у юридичних вищих навчальних закладах (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Бакинського державного університету від 10 грудня 2020 р.);

у законотворчій діяльності – для надання пропозицій щодо змін і доповнень до законодавства України у сфері охорони правосуддя, зокрема вдосконалення положень Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України;

у правозастосовній діяльності – при розробленні й удосконаленні відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовці методичних рекомендацій, організаційних рішень з питань протидії злочинності проти

правосуддя.

Оцінка дисертаційного доробку В.А. Ахмедова, опублікованих ним праць, а також результатів впровадження його наукових досягнень у практику дозволяє стверджувати, що приріст наукових знань у даному випадку є очевидним і вагомим, а **внесок у кримінально-правову науку істотним**. Йому вдалося розв'язати важливу проблему – виробити цілісний доктринальний підхід до кримінально-правової охорони правосуддя від незаконних посягань в Азербайджанській Республіці та Україні та кримінально-правових засад протидії злочинам проти правосуддя в обох державах, розробити пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність та практику його застосування.

Загалом, зміст дисертації, аналіз доктринальних та нормативних положень, сформульовані в роботі теоретичні висновки й практичні рекомендації носять обґрунтований характер, оскільки базуються на дослідженні теоретичного матеріалу, а також на емпіричних даних.

Проте, позитивна оцінка рецензованої роботи в цілому та її окремих положень не виключає можливості і необхідності висловити **окремі зауваження щодо позицій В.А. Ахмедова, які викликають сумніви чи потребують додаткової аргументації та звернути увагу на деякі спірні положення, що дають можливість вступити в дискусію з автором:**

1. Уважне ознайомлення із всіма структурними елементами праці виявляє таку особливість джерельної бази роботи: хоча дисертація і позиціонується автором як порівняльне дослідження досвіду кримінально-правової протидії злочинам проти правосуддя в Азербайджанській Республіці та в Україні, однак в роботі бракує вивчення наукових праць азербайджанських науковців. Список використаних джерел дисертації чомусь не містить наукових праць азербайджанською мовою, окрім, звісно, наукових статей шановного дисертанта. Серед азербайджанських науковців, які досліджували проблеми протидії злочинам проти правосуддя, дисертант лише у вступі згадав І.Б. Агаєва, Х.Д. Алікперова, С.А. Велієва, М. Демірлі, Г.Б. Магомедова, М.Х. Мустафаєва, М.А. Ражабова, І.М. Рагімова, Ш.Т. Самедову. Водночас список використаних джерел містить посилання лише на деякі праці цих авторів, видані російською, а не азербайджанською мовою. Видається, що такий підхід дисертанта є певною мірою однобічним і свідчить про виключну орієнтацію на запозичення українського досвіду кримінально-правової протидії злочинам проти правосуддя, позбавляючи українську кримінально-правову науку можливості використати позитивний досвід науковців Азербайджанської Республіки.

Зауважу, що і деякі українські праці дисертант необґрунтовано залишив поза увагою. Наприклад, значну кількість праць злочинам проти правосуддя присвятив професор В. І. Осадчий, проте список джерел не містить посилань на науковий доробок цього автора. Використовуючи у дисертації напрацювання науки щодо криміналізації неповаги до суду, здобувач не звернувся до кандидатської дисертації І.О. Шмаріна «Неповага до суду:

проблеми криміналізації» (2017). Дисертація не містить посилань і на ряд інших праць, присвячених злочинам проти правосуддя.

2. У шостому пункті наукової новизни дисертант зазначає, що ним запропонована класифікація злочинів проти правосуддя на підставі ознак видового об'єкту, в якому відображені завдання і цілі правосуддя в його широкому розумінні як об'єкта кримінально-правової охорони. За цим критерієм виокремлюються групи злочинів, що посягають на суспільні відносини: зі створення необхідних умов здійснення правосуддя; із процесуально регламентованого здійснення правосуддя судом; із забезпечення реалізації права особи на правову допомогу; із забезпечення встановлення істини у справі та ухвалення справедливого рішення; з реалізації принципу невідворотності юридичної відповідальності (с. 11 дисертації).

Дисертант вважає, що одним з об'єктів кримінально-правової охорони є суспільні відносини *із забезпечення встановлення істини у справі* та ухвалення справедливого рішення. З цього положення не випливає чітко думка дисертанта, положень якого саме кримінального процесуального законодавства воно стосується – України чи Азербайджанської Республіки? Не претендуючи на роль експерта у галузі кримінального процесуального права, мушу зазначити: з 20 листопада 2012 р. в Україні набув чинності інший тип кримінального процесу. Встановлення об'єктивної істини у справі було відкинута як колишній принцип, властивий попередньому типу процесу. Як зазначають самі процесуалісти, «у ХХІ ст. намітилася тенденція запровадження відновлювального правосуддя, завдання якого вбачають не в тому, щоб домогтися встановлення істини будь-якою ціною та засудити особу, а в забезпеченні права особи та ресоціалізації винного, досягненні компромісу між обвинуваченим та потерпілим (наприклад, шляхом укладання угоди про примирення)» [Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туман та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с., с. 14]. До речі, навіть комп'ютерний пошук за ключовим словом «істина» у тексті Кримінального процесуального кодексу України не дає результатів. Таким чином, встановлення істини у справі не належить до завдань і принципів положень сучасного кримінального процесу; отже, недостатньо підстав вести мову про кримінально-правову охорону таких суспільних відносин, що пов'язані із встановленням істини у справі.

Таке саме зауваження стосується й положень сьомого та інших пунктів наукової новизни (напр., п. 12), в яких дисертант стверджує про необхідність встановлення істини у справі – наразі такої необхідності вітчизняний кримінальний процес не передбачає.

Складно погодитися з позицією дисертанта, відповідно до якої пропонується до Конституції України та Азербайджанської Республіки, а також до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Закону Азербайджанської Республіки «Про суди і суддів» додати визначення правосуддя як встановлення істини. Як уже зазначалося вище, останнім часом

кримінальний процес тяжіє до компромісних форм вирішення конфліктних відносин сторін шляхом укладання угод про примирення або угод про визнання вини. Повернення до встановлення істини як принципового положення кримінального провадження в сучасних умовах більшою мірою буде контрпродуктивним.

3. У десятому пункті наукової новизни дисертант стверджує: «Правосуддя, яке покликане охороняти та захищати інтереси і права людини та юридичних осіб від протиправних посягань, саме може стати, у випадку скоєння злочину проти нього, об'єктом кримінально-правової охорони, тому розуміння правосуддя як об'єкта кримінально-правової охорони є більш широким, ніж розуміння правосуддя як специфічного виду державної діяльності, яка здійснюється судом при розгляді певних категорій справ» (стор. 12 дисертації). На мій погляд, у цьому твердженні дисертант допустив дуже спірне ототожнення таких елементів теорії об'єкта злочину, як об'єкт злочину і об'єкт кримінально-правової охорони. Видається, що наразі теорією кримінального права встановлено – певні суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом, вважаються об'єктом кримінально-правової охорони до того, як на них буде скоєно посягання. Лише у випадку порушення нормального стану суспільних відносин діянням суб'єкта злочину, відповідний об'єкт кримінально-правової охорони постає об'єктом злочину.

Отже, правосуддя, у випадку скоєння злочину проти нього, коректніше іменувати не об'єктом кримінально-правової охорони, як це стверджує дисертант, а об'єктом злочину.

4. Певні запитання викликає й емпірична база дослідження. Судячи зі змісту відповідного структурного елемента дисертації, здобувачем вивчалися лише декілька справ Європейського суду з прав людини. Водночас вироки щодо злочинів проти правосуддя представлені в Єдиному державному реєстрі судових рішень України. Цікавим і корисним було б звернення і до азербайджанської правозастосовної практики, але дисертант чомусь вирішив обійти своєю увагою ці важливі, на думку опонента, питання.

5. Дисертант у назві наукової праці та в наступних положеннях роботи використовує поняття кримінологічне «протидія» злочинам. Водночас в роботі дисертант не виказує своє ставлення до інших кримінологічних понять, зокрема таких, як «запобігання злочинам», «профілактика злочинів», «превенція», не розглядає їхнє співвідношення та не пояснює причини надання переваги лише терміну «протидія». Бажано було б почути відповідне пояснення під час захисту.

6. На думку опонента, дисертація значно виграла б, якби здобувач використав під час дослідження положення нового КК України, який розробляється нині. Його контрольний проект представлено станом на 29 березня цього року і він уже містить в книзі 7 «Злочини проти держави» Розділ

7.4 «Злочини проти правосуддя». Окрім цього, дисертант активно користується поняттям суспільна небезпека злочину, наприклад, пише, що криміналізація злочинних діянь проти правосуддя має відповідати, зокрема, такому принципу, як принцип суспільної небезпечності діяння. Цікаво було б почути ставлення дисертанта до позиції розробників нового КК України, які запропонували вилучити ознаку суспільна небезпека із законодавчих атрибутів поняття злочину.

Загалом, висловлені застереження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованого дослідження, оскільки більшість із них належить до спірних та дискусійних питань які, як правило, не торкаються основних, концептуальних положень дисертації, або ж мають рекомендаційний характер.

Автореферат дисертації відповідає основним положенням роботи.

Загальний висновок по дисертації. Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що тема дисертації є актуальною, сформульовані автором висновки і рекомендації – достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною і мають не лише теоретичне, а й практичне значення. Таким чином, дисертаційна робота є кваліфікаційною працею, виконаною особисто здобувачем у вигляді спеціального рукопису. Вона містить нові наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі науки кримінального права, що розв'язують важливу проблему, а саме – автором створено цілісну концепцію протидії злочинам проти правосуддя за кримінальним законодавством Азербайджанської Республіки та України.

На підставі викладеного вважаю, що за **актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів, а також за кількістю та обсягом публікацій, робота Ахмедова Вусала Алігісмаат огли «Протидія злочинам проти правосуддя за кримінальним законодавством Азербайджанської Республіки та України»** відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013р. № 567, а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

Професор кафедри кримінального права та криминології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

С. Ф. Денисов